

KS. DOMINIK ZAMIATAŁA CMF* – WARSZAWA

OPINIE POLSKIEGO DUCHOWIEŃSTWA KATOLICKIEGO I NIEKTÓRYCH ŚRODOWISK KATOLIKÓW ŚWIECKICH NA TEMAT WIZYTY EDWARDA GIERKA W WATYKANIE

OPINIONS OF THE POLISH CATHOLIC CLERGY AND SOME CIRCLES OF LAY CATHOLICS ON EDWARD GIEREK'S VISIT TO THE VATICAN

Abstract

In early December 1977, Pope Paul VI received the First Secretary of the Central Committee of the Polish United Workers' Party Edward Gierek in a private audience at the Vatican. This visit was described by the Polish Communists as an epochal event for state-church relations in the Polish People's Republic, and they intended to use it for their political ends. E. Gierek's meeting with Paul VI reverberated among the Polish clergy and lay Catholic circles, provoking numerous discussions and comments. Overall, among the laity, comments were favourable, and the information about the meeting was received positively. Some people thought that a new era had begun in the relationship between the state and the Church, that everything was going to change for the better. Among the clergy, although the very fact of the meeting was welcomed, different opinions circulated as to its effects. Some expected changes in state policy, such as on church construction matters, or radio and television broadcasting of services. Others were more sceptical. This is because they were convinced that the Pope's talk with the First Secretary of the Central Committee of the Polish United Workers' Party (PZPR) would change nothing in a country ruled by communists.

Keywords: Pope Paul VI; Edward Gierek; Catholic Church; Vatican; clergy; laity; Primate Stefan Wyszyński

Translated by Marek Robak-Sobolewski

* Ks. Dominik Zamiatała CMF – dr hab. historii, Instytut Historii, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
e-mail: d.zamiatala@uksw.edu.pl
<https://orcid.org/0000-0002-3814-7441>

Streszczenie

Na początku grudnia 1977 roku papież Paweł VI przyjął na prywatnej audyencji w Watykanie I sekretarza KC PZPR Edwarda Gierka. Tę wizytę polscy komuniści określili jako epokowe wydarzenie dla relacji państwo–Kościół w PRL i zamierzali je wykorzystać do swoich politycznych celów. Spotkanie E. Gierka z Pawłem VI odbiło się szerokim echem wśród duchowieństwa polskiego i środowisk katolików świeckich, wywołało liczne dyskusje i komentarze. Ogólnie oceniając, wśród laikatu komentarze były przychylne, informację o tym spotkaniu odebrano pozytywnie. Niektórzy sądzili, że nastąpiła już nowa era w relacjach państwa z Kościołem, że teraz jest już wszystko dobrze. Wśród duchowieństwa, choć sam fakt tego spotkania przyjęto pozytywnie, to jednak co do jego skutków krążyły różne opinie. Jedni oczekiwali zmian polityki państwa, np. w sprawie budownictwa sakralnego, transmisji nabożeństw przez radio i telewizję. Inni byli bardziej sceptyczni. Byli bowiem przekonani, że rozmowa papieża z I sekretarzem KC PZPR nic nie zmieni w kraju rządzonym przez komunistów.

Słowa kluczowe: papież Paweł VI; Edward Gierek; Kościół katolicki; Watykan; duchowieństwo; laikat; prymas Stefan Wyszyński

Wprowadzenie

Dnia 1 grudnia 1977 roku w trakcie pobytu we Włoszech, w Rzymie I sekretarz KC PZPR Edward Gierek został przyjęty na audyencji prywatnej przez papieża Pawła VI¹. Wcześniej taką wizytę z komunistycznych przewodców państw bloku wschodniego złożyli: Josip Broz-Tito z Jugosławii (29 marca 1971), Nicolae Ceausescu z Rumunii (26 maj 1973), Todor Žiwkow z Bułgarii (27 czerwca 1975) Janos Kadar z Węgier (9 czerwca 1977)².

Rozmowa papieża Pawła VI z E. Gierkiem trwała 40 minut, co było pewnym precedensem³. W oficjalnym wystąpieniu ojciec św. nie poruszył drażliwych

¹ IPN 0639/210, Informacja dot. dalszych komentarzy środowisk katolickich województwa n.t. spotkania I sekretarza KC PZPR E. Gierka z papieżem Pawłem VI, Katowice 7 XII 1977 r., k. 121; AAN, UdsW, 136/66, Informacja PAP z przebiegu wizyty, k. 5-7; *Spotkanie Edwarda Gierka z Papieżem Pawłem VI. Zakończenie wizyty I Sekretarza KC PZPR we Włoszech*, „Trybuna Ludu”, (1977) nr 284, s. 1-2; *Spotkanie Edwarda Gierka z Papieżem Pawłem VI*, „Słowo Powszechne”, (1977) nr 269, s. 1-2,5; S. Wyszyński, *Pro memoria, 1977 r.*, mps, s. 317; H. Stehle, *Tajna dyplomacja Watykanu*, Warszawa 1993, s. 289; W. Kucharski, *Audycje polityków komunistycznej Polski u papieża w latach 1945-1978*, „Pamięć i Sprawiedliwość”, (2017) nr 29, s. 64-65; J. Żaryn, *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944-1989)*, Warszawa 2003, s. 325; K. Sidor, *Wzgórze Watykańusa*, Warszawa 1981, s. 290-292; A. Casaroli, *Pamiętniki. Męczeństwo cierpliwości. Stolica Święta i kraje komunistyczne (1963-1989)*, Warszawa 2001, s. 232.

² Stehle, *Tajna dyplomacja Watykanu*, s. 265, 269-271; IPN 0639/210, Dyrektor Gabinetu Premiera PRL, odpis, k. 6; Kucharski, *Audycje polityków komunistycznej Polski u papieża w latach 1945-1978*, s. 65-68.

³ IPN 0639/210, Informacja, Warszawa 3-12.XII.1977 r., k. 31; IPN, 0639/210, Doniesienie. Komentarze na temat wizyty I Sekretarza E. Gierka u papieża Pawła VI, Piotrków Trybunalski 5 I 1978 r., źródło t.w. ps. „Spartakus”, k. 19; Wyszyński, *Pro memoria, 1977 r.*, s. 317.

tematów, jedynie pochwalił Polskę ogólnikowo, I sekretarz KC PZPR zaś mówił o polityce pokojowej PRL, odbudowie kraju po zniszczeniach ostatniej wojny i jego rozwoju, zapewniał o braku konfliktu między państwem i Kościołem w Polsce⁴. Na zakończenie wizyty papież wręczył żonie I sekretarza Stanisławie pamiątkowy medalion, a dla jego matki przekazał różaniec. Polityk podarował papieżowi pła-skorzeźbę *Gehenna oświęcimska*⁵. Prymas zapisał w *Pro memoria*, że E. Gierek zrobił dobre wrażenie na papieżu⁶.

Na temat wizyty E. Gierka w Watykanie oraz jej oddźwięku społecznego nie ukazała się do tej pory żadna publikacja. Niniejszy artykuł ma za zadanie wypełnić tę lukę i przedstawić to zagadnienie z perspektywy informacji uzyskanych przez Służbę Bezpieczeństwa na podstawie działań operacyjnych (donosów tajnych współpracowników, rozmów rozpoznawczych, zadaniowych) na terenie całego kraju wśród duchowieństwa katolickiego i niektórych środowisk katolików świeckich. Poniższy artykuł składa się z kilku części. Pierwsza przedstawia opinie biskupów na temat tej wizyty uzyskane przez funkcjonariuszy SB z różnych województw i przesłanych do centrali MSW w Warszawie. W drugiej części artykułu przedstawiono poglądy duchowieństwa parafialnego na temat spotkania I sekretarza KC PZPR z papieżem Pawłem VI w Watykanie. Kolejny fragment artykułu przedstawia stanowisko katolików świeckich na temat tej wizyty. Podstawą źródłową przeprowadzonej analizy jest dokumentacja Służby Bezpieczeństwa przechowywana w Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej oraz Urzędu ds. Wyznań z Archiwum Akt Nowych. Ich uzupełnieniem są zapiski *Pro memoria* prymasa Stefana Wyszyńskiego z 1977 roku.

Starania o to spotkanie władze komunistyczne PRL podjęły rok wcześniej, w 1976 roku, przy wydatnym poparciu prymasa S. Wyszyńskiego, który w tej sprawie spotkał się z I sekretarzem KC PZPR w Warszawie⁷. On też interesował

⁴ Wyszyński, *Pro memoria*, 1977 r., s. 317; *Wizyta w Stolicy Apostolskiej. Przemówienie Edwarda Gierka. Przemówienie Papieża Pawła VI*, „Trybuna Ludu”, (1977) nr 284, s. 2; *Owocna wizyta*, „Trybuna Ludu”, (1977) nr 288, s. 2; *Patriotyczna jedność ponad różnice światopoglądowe nakazem historycznym i dobrem najwyższym*, „Słowo Powszechne”, (1977) nr 269, s. 2; AAN, UdsW, 136/66, Analiza treści przemówienia Pawła VI (1 XII 1977 r.), k. 58-61; IPN, 0639/210, Oficjalne przemówienie na spotkanie z papieżem, k. 11-14; AAN, UdsW, 136/66, Przemówienie I Sekretarza KC PZPR tow. Edwarda Gierka wygłoszone w dniu 1 XII 1977 r., w czasie wizyty u Papieża Pawła VI, k. 3; tamże, Przemówienie Papieża Pawła VI wygłoszone w dniu 1 XII 1977 r. w czasie wizyty Edwarda Gierka, k. 4-5; Casaroli, *Pamiętniki, męczeństwo cierpliwości. Stolica święta i kraje komunistyczne (1963-1989)*, s. 232.

⁵ IPN 0639/210, Informacja, Warszawa 12 XII 1977 r., k. 31; IPN, 0639/210, Doniesienie. Komentarze na temat wizyty I Sekretarza E. Gierka u papieża Pawła VI, Piotrków Trybunalski 5 I 1978 r., źródło t.w. ps. „Spartakus”, k. 19; Wyszyński, *Pro memoria*, 1977 r., s. 317.

⁶ Edward Gierek w rozmowie z papieżem w cztery oczy wyznał, że jest ochrzczony, że przystąpił do I Komunii św. i w rodzinie zachowuje tradycje religijne, Wyszyński, *Pro memoria*, 1977 r., s. 322.

⁷ Według prymasa to spotkanie ułatwiło rozmowę papieża Pawła VI z E. Gierkiem. Prymas w rozmowie z papieżem powiedział: „(...) wolę, gdy E. Gierek jedzie do Watykanu niż do Moskwy”. W rozmowie z księżmi swoje poparcie dla tego spotkania uzasadniał potrzebą obrony suwerenności politycznej i gospodarczej Polski przed uzależnieniem od kulejącej ekonomii ZSRR. „Dziś Polska

się stanem przygotowań do tej wizyty. W rozmowie z ambasadorem Kazimierzem Szablewskim stwierdził, że należy przygotować ją „z największą troską” i wszyscy musimy postarać się, „aby wizyta była owocna”. Prymas był jednak realistą, nie miał złudzeń, co do możliwości zmiany relacji państwa z Kościołem w PRL⁸.

Władze partyjno-rządowe PRL przykładały dużą wagę do tej wizyty, zarówno co do przygotowań, przebiegu, jak i jej rezonansu społeczno-medialnego w kraju i za granicą⁹. Nie wzbudziła ona jednak żadnego zainteresowania w społeczeństwie włoskim. Polska była w tym czasie mało znana¹⁰. Jeśli chodzi o opinie krajowe, to dochodziły do niej głosy, że „(...) społeczeństwo z wielkim zainteresowaniem oczekuje tej wizyty, licząc na to, że ona przyspieszy proces normalizacji w relacjach PRL i Watykan”¹¹. Najbardziej interesowały jednak komunistów opinie, jakie na jej temat miało polskie duchowieństwo. Sami uznali tę audiencję za doniosłe wydarzenie i wielki sukces osobisty I sekretarza KC PZPR, co chcieli przekształcić „w instrument trwałej, pozytywnie owocującej polityki wyznaniowej”¹². Mieli jednak świadomość, że jest to uzależnione od gruntownej analizy okoliczności towarzyszących temu wydarzeniu¹³.

Na jej polecenie Służba Bezpieczeństwa podjęła działania operacyjne mające na celu poznanie opinii duchowieństwa katolickiego oraz świeckich z niektórych organizacji katolickich na temat tej wizyty. W tym celu SB rozesłała do wszystkich wydziałów wojewódzkich polecenie zebrania i przesłania do centrali z terenu wszelkich opinii, komentarzy na temat wizyty E. Gierka w Watykanie¹⁴. Zbierano je od momentu poinformowania społeczeństwa o planowanej wizycie do połowy

w obronie swej suwerenności gospodarczej potrzebuje zjednoczenia wszystkich sił. Uznaliśmy za właściwe dać wyraz swej postawy wobec programu obrony tej suwerenności”, Wyszyński, *Pro memoria*, 1977 r., s. 318, 322.

⁸ IPN 0639/210, Szyfrogram z Rzymu z 9 XI 1978 r., k.1.

⁹ AAN, UdsW, 136/66, Minister K. Szablewski, Rzym, k. 26.

¹⁰ Wizytą E. Gierka w Watykanie zainteresowali się jedynie dziennikarze z krajów Europy Zachodniej. IPN 0639/210, Pismo płk. S. Jedyńaka naczelnika Wyd. VII Dep. II MSW do płk. W. Fenickiego naczelnika Wydziału IV Departamentu IV MSW, Warszawa 14 XII 1977 r., k. 89; tamże, Informacja, Warszawa 31 XII 1977 r., k. 30.

¹¹ IPN 0639/210, Dyrektor Gabinetu Premiera PRL, odpis, k. 6.

¹² A. Friszke, *PRL wobec Kościoła. Akta Urzędu do Spraw Wyznań 1970-1978*, Warszawa 2010, s. 220.

¹³ AAN, UdsW, 136/66, Informacja Ministra Spraw Zagranicznych Emila Wojtaszka w Sejmie 16 XII 1977 r., k. 12; „Trybuna Ludu”, (1977) nr 297; AAN, UdsW, 136/66, Komunikat z posiedzenia Biura Politycznego KC PZPR w dniu 6 XII 1977 r., k. 9; „Trybuna Ludu”, (1977) nr 288; AAN, UdsW, 136/66, Tow. E. Gierek, o znaczeniu wizyty watykańskiej na spotkaniu z dziennikarzami prasy, rtv (14 XII 1977 r.), k. 10-11; tamże, Minister K. Szablewski, Rzym, k. 26-27; tamże, Informacje tow. S. Kani dla redaktorów naczelných gazet, k. 32-34.

¹⁴ W tym celu uaktywniono agenturę także wśród duchownych, m.in. tw. ps. „Spartakus”, tw. ps. Tolek”, tw. ps. „Kasprzak”, tw. ps. „Jacek”, tw. ps. „Mały”, tw. ps. „Mariusz”, tw. ps. „Marian”, tw. ps. „Jerzy”, tw. ps. „Wojciech”, tw. ps. „Książka”, IPN 0639/210, Wyciąg z doniesienia agenturalnego tw. „Kasprzak”, Warszawa 21 XII 1977 r., k. 53; tamże, Wyciąg z notatki ze spotkania z tw. ps. „Marian”, Warszawa 14 XII 1977 r., k. 84; tamże, Meldunek ppłk. J. Szybki naczelnika Wydziału IV w Krośnie do naczelnika Wydziału IV dep. IV MSW w Warszawie, Lublin 17 XII

stycznia 1978 roku¹⁵. Dzięki tym działaniom władze PRL uzyskały dość dokładne informacje o poglądach duchowieństwa i świeckich katolików na jej temat. Według raportów SB wizyta E. Gierka w Watykanie była dla większości opinii publicznej w kraju zaskoczeniem, a duchowieństwo wyrażało duże zainteresowanie tym wydarzeniem, czego dowodem były liczne w tym środowisku komentarze, opinie i dyskusje¹⁶. Księża o planowanej wizycie Gierka w Watykanie, jak raportowały wojewódzkie wydziały IV SB, wiedzieli wcześniej, niż podawała polska prasa i telewizja, dzięki radiowym stacjom zachodnim, m.in. z Radia Wolna Europa¹⁷. Tylko niektórzy księża z parafii wiejskich z zaskoczeniem przyjęli informację o spotkaniu E. Gierka z papieżem Pawłem VI¹⁸. Duchowieństwo inicjowało modlitwy w kościołach w intencji pomyślnych rozmów w Watykanie¹⁹. Z informacji zgromadzonych przez SB dowiadujemy się, że wizytę E. Gierka w Rzymie część polskiego duchowieństwa oceniała jako wielkie wydarzenie dla Polski.

Biskupi

Funkcjonariusze bezpieki szczególnie byli zainteresowani poznaniem opinii polskiej hierarchii kościelnej na temat wizyty E. Gierka w Watykanie. Dlatego skrętnie odnotowywano wypowiedzi biskupów na ten temat. Według raportów funkcjonariuszy bp Jan Mazur określił ją jako wielki dyplomatyczny akt poprzedzony ustaleniami, wynikający z zaistniałych trudności w Polsce na wszystkich frontach, a zwłaszcza gospodarczym, oraz z ustaleń z Moskwą, z Leonidem Breżniewem²⁰. Jego zdaniem komuniści chcieli wykorzystać Kościół i pokazać światu, że potrafią

1977 r., k. 65; tamże, Wyciąg z informacji od tw. „Wojechiech” z dnia 10 XII 1977 r., k. 98-99; tamże, Informacja, Warszawa 31 XII 1977 r., k. 30.

¹⁵ Tamże, Pismo ppłk. R. Durka Naczelnika Wydziału IV KW MO w Siedlcach do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Siedlce 28 XII 1977 r., k. 36-37; tamże, Pismo kpt. M. Malaka z-cy Naczelnika Wydziału IV KW MO w Poznaniu do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Poznań 21 XII 1977 r., k. 49-50; tamże, Meldunek ppłk. J. Szybki naczelnika Wydziału IV w Krośnie do naczelnika Wydziału IV dep. IV MSW w Warszawie, Lublin 17 XII 1977 r., k. 65; tamże, Informacje dot. opinii kleru województwa wrocławskiego, Wrocław 16 XII 1977 r., k. 70; tamże, Meldunek dot. wypowiedzi i komentarzy kleru na temat spotkania tow. Gierka z papieżem, Krosno 10 XII 1977 r., k. 106.

¹⁶ Tamże, Pismo ppłk. R. Prusińskiego naczelnika Wydziału IV KW MO w Gorzowie do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Gorzów 9 XII 1977 r., k. 129; tamże, Doniesienie. Komentarze na temat wizyty I Sekretarza E. Gierka u papieża Pawła VI, Piotrków Trybunalski 5 I 1978 r. źródło t.w. ps. „Spartakus”, k. 18.

¹⁷ Tamże, Pismo por. M. Paduszyńskiego z-cy naczelnika Wydziału IV KW MO w Tarnobrzegu do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Tarnobrzeg 9 XII 1977 r., k. 127.

¹⁸ Tamże.

¹⁹ Tamże, Pismo kpt. M. Malaka z-cy naczelnika Wydziału IV KW MO w Poznaniu do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Poznań 10 XII 1977 r., k. 108; tamże, Meldunek sytuacyjny, Opole 16 XII 1977 r., k. 73.

²⁰ Wypowiedź z 19 grudnia 1977 r., tamże, Pismo ppłk. R. Durka Naczelnika Wydziału IV KW MO w Siedlcach do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Siedlce 28 XII 1977 r., k. 36.

współistnieć z katolikami, co nie będzie im przeszkadzało nadal prześladować i utrudniać praktyki religijne w Polsce. Wyrażał przekonanie, że należy tę chwilę odprężenia w relacjach państwo–Kościół wykorzystać do wybudowania nowych kościołów czy wprowadzenia pewnych ułatwień w działalności duszpasterskiej²¹. Zdaniem bp. Jerzego Modzelewskiego wizyta Gierka – jak informowano centralę MSW – miała historyczne znaczenie, a prymas S. Wyszyński – według niego – cenił sobie takie rozmowy. W jego opinii władze komunistyczne stopniowo zmieniały swój stosunek do Kościoła i dzięki temu jest możliwy dialog między władzą a Kościołem na najwyższym szczeblu, czego dowodem była zmiana pracy UdsW²². Z kolei – jak informowała rzeszowska SB – bp Ignacy Tokarczuk był niezadowolony ze spotkania E. Gierka z prymasem S. Wyszyńskim i papieżem. Twierdził, że nie było to ustalone na Komisji Głównej Konferencji Episkopatu Polski i prymas to zrobił na własną rękę, dlatego wszyscy biskupi byli zaskoczeni²³. Z dokumentacji SB o bp. Bronisławie Dąbrowskim dowiadujemy się, że E. Gierek – w opinii sekretarza episkopatu – wywarł w Watykanie duże wrażenie na papieżu, a „(...) jego swobodny sposób bycia, a jednocześnie powaga i opanowanie, z bardzo dobrym rozeznaniem sytuacji dopełniły powagi tego spotkania”²⁴. W składanych meldunkach SB informowała, że bp Jan Czerniak pozytywnie ocenił te rozmowy, sądził, że nie pozostaną one jedynie w sferze wzajemnych zapewnień, lecz będą zrealizowane²⁵. Z nich dowiadujemy się, że w opinii bp. Mariana Przykuckiego E. Gierek, spotykając się w Rzymie z papieżem, chciał pokazać światu, że „Polska pragnie przyjaźni ze Stolicą Apostolską, a w dobie kryzysu w kraju szukał różnych dróg pomocy, ale to nie oznacza, że pojechał po pożyczkę do Watykanu, jak sądzi polskie społeczeństwo”²⁶. W jego przekonaniu po tym spotkaniu episkopat polski „zmięknie, ale nie na tyle, aby pozwolić sobie na oddanie władzy w Kościele polskim”²⁷. Biskup Tadeusz Błaskiewicz uważał, że wokół tego spotkania robi się wiele szumu, choć to nie jest żadna rewelacja, gdyż wszyscy „mężowie stanu z krajów socjalistycznych byli na audiencji u papieża, tylko z PRL nie byli”²⁸. Znaczną powściągliwość w ocenie spotkania E. Gierka z papieżem zachował bp Ignacy Jeż z Koszalina. Jego zdaniem nie liczą się słowa, ale czyny, więc

²¹ Tamże, Pismo ppłk. R. Durka Naczelnika Wydziału IV KW MO w Siedlcach do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Siedlce 28 XII 1977 r., k. 36.

²² Tamże, Szyfrogram ppłk. J. Kwila nacz. Wydz. 4-go KSMO w Warszawie do Nacz. Wydz. 4-go dep. 4-go MSW, Warszawa 27 XII 1977 r., k. 38.

²³ Tamże, Pismo mjr. S. Sypioli z-cy naczelnika Wydziału IV w Rzeszowie do naczelnika Wydziału IV dep. IV MSW w Warszawie, Rzeszów 17 XII 1977 r., k. 69.

²⁴ Tamże, Pismo ppłk. J. Kwila Naczelnika Wydziału IV KW MO w Warszawie do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Warszawa 5 XII 1977 r., k. 78.

²⁵ Tamże, Pismo ppłk. E. Giery Naczelnika Wydziału IV KW MO w Poznaniu do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Poznań 13 XII 1977 r., k. 94-96; tamże, Wyciąg z informacji od tw. „Wojciech” z dnia 10 XII 1977 r., k. 98.

²⁶ Tamże, Pismo ppłk. E. Giery Naczelnika Wydziału IV KW MO w Poznaniu do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Poznań 13 XII 1977 r., k. 94-96.

²⁷ Tamże, k. 95.

²⁸ Tamże, Pismo ppłk. J. Szybki naczelnika Wydziału IV KW MO w Krośnie do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Krosno 9 XII 1977 r., k. 130.

należy poczekać na dalszy rozwój wypadków²⁹. Negatywnie o tym spotkaniu, jak denuncjowano, wypowiadał się bp Tadeusz Werno. Nie podzielał entuzjazmu. W jego opinii rozmowa ta była manewrem politycznym wynikającym ze złej sytuacji w kraju. Miał obawy, aby ona nie zamąciła w umysłach wiernych i nie ukształtowała fałszywego obrazu relacji państwo–Kościół w Polsce. Krytykował działalność prymasa, twierdząc, że „(...) dał się władzom wplątać w sytuację w październiku 1956 r., na czym Kościół bardzo dużo stracił, a także obecnie”³⁰. W raportach z Rzymu przekazano opinie kurialistów watykańskich polskiego pochodzenia, według których papież Paweł VI i abp Agostino Casaroli przykładali dużą wagę do tej wizyty E. Gierka, o czym miało świadczyć przedłużenie rozmowy do 40 minut, co było pewnym precedensem³¹.

Księża

Wypełniając zlecone zadanie, Służba Bezpieczeństwa zebrała liczne informacje o poglądach księży katolickich na temat tej wizyty. Z nich dowiadujemy się, że według księży polskich przebywających w Rzymie E. Gierek w czasie rozmowy z papieżem nic konkretnego nie uzyskał. Spotkanie ograniczyło się tylko do wymiany poglądów, wzajemnych uprzejmości, choć dzięki temu może – jak sądzili – nastąpić postęp w procesie normalizacji, choć ustanowienie nuncjusza jest sprawą odległą³². W kraju – jak podawano w raportach – księża byli przekonani, że przyjęcie E. Gierka przez papieża Pawła VI to wyłączna zasługa prymasa S. Wyszyńskiego³³. Zdaniem ks. Jana Nowaka, rektora PWSB w Gnieźnie, ze strony prymasa był to gest dobrej woli i sygnał, że chce współpracy, czego dowodem była jego obecność na przyjęciu zorganizowanym przez E. Gierka w Rzymie, a wcześniej spotkanie z E. Gierkiem w Warszawie³⁴. Inni księża sądzili, że do tej rozmowy doszło na skutek nacisków Kurii Rzymskiej, która – jak sądzono – „(...) od dawna krytycznie oceniała politykę prymasa Wyszyńskiego w sprawie relacji Kościoła z państwem”³⁵. Interesowali się okolicznościami, które miały wpływ na spotkanie prymasa z E. Gierkiem. Przypuszczali, że spotkał się on z I sekretarzem KC PZPR wbrew własnej woli, tylko na polecenie papieża³⁶. W opinii

²⁹ Tamże, Pismo ppłk. L. Ciechalskiego Naczelnika Wydziału IV KW MO w Koszalinie do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Koszalin 9 XII 1977 r., k. 117-119.

³⁰ Tamże.

³¹ Tamże, Informacja, Warszawa 31 XII 1977 r., k. 31.

³² Tamże, Pismo kpt. M. Malaka z-cy naczelnika Wydziału IV KW MO w Poznaniu do Naczelnika Wydziału I Departamentu IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Warszawa 21 XII 1977 r., k. 49-50.

³³ Tamże, Informacja opracowana na podstawie relacji tw. ps. „Y” z dn. 20 XII 1977 r., Rzeszów 21 XII 1977 r., k. 59.

³⁴ Tamże, Pismo ppłk. E. Giery naczelnika KW MO w Poznaniu do Naczelnika Wydziału IV Departamentu IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Poznań 27 XII 1977 r., k. 40.

³⁵ Tamże, Pismo ppłk. J. Kwila naczelnika Wydziału IV KW MO w Warszawie do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Warszawa 10 XII 1977 r., k. 110.

³⁶ Tamże, Informacja kpt. A. Banasiaka z-cy naczelnika Wydziału IV KW MO we Włocławku do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Włocławek 9 XII 1977 r., k. 115-116.

księży warszawskich E. Gierek dążył do spotkania z prymasem, aby przekonać go o konieczności podwyżek cen na artykuły spożywcze³⁷. W kontekście tej wizyty duchowni rozpatrywali sprawę prymasa, który już był wiekowy, i następstwa po nim³⁸. Stwierdzano, że brak jest w episkopacie człowieka tej klasy, „brak po prostu autorytetu”³⁹. Niektórzy księża byli zaskoczeni informacją o spotkaniu prymasa S. Wyszyńskiego z E. Gierkiem. Zastanawiali się, na ile to była chęć współpracy i co skłoniło prymasa do tego spotkania, na ile rozmowy E. Gierka w Watykanie były grą polityczną, wymuszoną współczesnymi okolicznościami⁴⁰. Przypuszczano, że w czasie rozmowy kard. S. Wyszyńskiego z Pawłem VI poruszono sprawę następcy na stolicy prymasowskiej⁴¹. W przekonaniu niektórych jezuitów (np. ks. Jana Charytańskiego i ks. Władysława Kubika) papieżowi zależało na Kościele w krajach Europy Wschodniej i stanowisko prymasa korelowało z jego polityką wschodnią. W ich mniemaniu kard. K. Wojtyła był zgorzony rozmowami watykańskimi, upatrywał w nich próbę ograniczania wolności Kościoła w Polsce⁴². Księża ufali polskiemu episkopatowi, uważali, że wie, co robi, jednocześnie krytycznie odnosili się do dyplomacji watykańskiej, która w ich opinii nie miała dobrego rozeznania sytuacji Kościoła w bloku wschodnim. Sądziło, że Watykanowi zależy na rozmowach z PRL, ponieważ na relacji z Polską chcą wypracować wzorzec porozumienia (konkordatu) z krajami socjalistycznymi⁴³. Księża z województwa krośnieńskiego, oceniając tę wizytę, życzyli Pawłowi VI jak najdłuższego sprawowania urzędu i doprowadzenia do sfinalizowania normalizacji państwa z Kościołem w Polsce, gdyż nie byli pewni, czy jego następca będzie kontynuował jego politykę wobec państw socjalistycznych⁴⁴. Inni cieszyli się, że prymas czuwa nad tym, aby Watykan nie podjął żadnych kroków w relacjach z komunistami polskimi poza episkopatem, by nie sprzedał Kościoła w Polsce⁴⁵. Niektórzy uważali, że prymas działał świadomie, perspektywicznie, wiedział, co robi, i nie dopuścił do „uszczerbku interesów Kościoła”, o czym ich zdaniem świadczył list episkopatu z 4 grudnia 1977 roku⁴⁶.

³⁷ Tamże, Informacja, Włocławek 16 XII 1977 r., k. 75.

³⁸ Tamże, Szyfrogram ppłk. J. Kwila nacz. Wydz. 4-go KSMO w Warszawie do Nacz. Wydz. 4-go dep. 4-go MSW, Warszawa 27 XII 1977 r., k. 38.

³⁹ Tamże, Wyciąg z doniesienia t.w. ps. „Tolek” na temat rozmów watykańskich, k. 17.

⁴⁰ IPN 0639/210, Informacje dot. opinii kleru województwa wrocławskiego, Wrocław 16 XII 1977 r., k. 70.

⁴¹ Tamże, Szyfrogram ppłk. J. Kwila nacz. Wydz. 4-go KSMO w Warszawie do Nacz. Wydz. 4-go dep. 4-go MSW, Warszawa 27 XII 1977 r., k. 38.

⁴² Tamże, k. 38-39.

⁴³ Tamże, Pismo kpt. St. Dzioka naczelnika Wydziału IV KW MO w Rzeszowie do naczelnika Wydziału IV departamentu IV MSW, Rzeszów 13 XII 1977 r., k. 91.

⁴⁴ IPN 0639/210, Meldunek dot. komentarzy na temat spotkania tow. E. Gierka z papieżem, Krosno 16 XII 1977 r., k. 72.

⁴⁵ Tamże, Pismo kpt. T. Bochara z-cy naczelnika Wydziału IV KW MO w Tarnowie do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Tarnów 9 XII 1977 r., k. 126.

⁴⁶ Tamże, Informacje dot. opinii kleru województwa wrocławskiego, Wrocław 16 XII 1977 r., k. 70; *List Episkopatu Polski o poszanowaniu ładu moralnego w życiu narodu*, w: *Listy pasterskie prymasa Polski i episkopatu 1975-1981*, Paryż 1988, s. 307-311.

SB odnotowywała pewne rozdwojenie w ocenie tej wizyty przez księży. Według uzyskanych przez nich informacji jedni duchowni byli przekonani, że Kościół zyska, drudzy uważali, że władze komunistyczne nie zaprzestaną dyskryminacji i zwalczania religii, nie zmieni się też relacja państwo–Kościół tak jak po porozumieniu w 1950 roku i ateizacja społeczeństwa będzie nadal realizowana przez komunistów⁴⁷. Odnotowano następujące wypowiedzi księży na temat tego spotkania. Duchowni z diecezji koszalińskiej byli przekonani, że nie przyniesie ono zmiany na lepsze w relacjach państwa z Kościołem⁴⁸. Księża misjonarze wyrażali opinię, że oficjalne wypowiedzi E. Gierka i papieża nie wskazują na zmianę polityki władz komunistycznych wobec Kościoła⁴⁹. Benedyktyn o. Wojciech Szlenzak, a także starsi księża z archidiecezji krakowskiej uważali, że z komunistami nie należy pertraktować. Byli przeciwni porozumieniu między państwem i Kościołem, obawiali się niedotrzymywania ze strony komunistów przyjętych zobowiązań i dalszego ograniczania niezależności Kościoła⁵⁰.

Na temat pozytywnych efektów tej wizyty i poprawy relacji państwo–Kościół sceptycznie wypowiadali się księża z diecezji lubelskiej i redemptoryści z Torunia. W ich opinii to wydarzenie miało jedynie gest propagandowy, więc nie ma się z czego cieszyć⁵¹. Nie przywiązywali do tego wydarzenia większej wagi niektórzy duchowni z diecezji przemyskiej, ponieważ – jak uzasadniali – „papież i prymas to już staruszki”⁵². Byli też tacy duchowni, którzy widzieli w tym wielką grę polityczną „wzajemnych uśmiechów” na wysokim szczeblu, która nie wpłynie na zmianę relacji między państwem i Kościołem⁵³. Księża z województwa piotrkowskiego uważali, że nie należy spodziewać się czegoś szczególnego po tej wizycie, gdyż w ich opinii „(...) utopią jest prognozowanie, iż państwo budujące komunizm

⁴⁷ Tamże, Pismo kpt. St. Dzioka naczelnika Wydziału IV KW MO w Rzeszowie do naczelnika Wydziału IV departamentu IV MSW, Rzeszów 13 XII 1977 r., k. 91.

⁴⁸ Tamże, Pismo ppłk. L. Ciechalskiego Naczelnika Wydziału IV KW MO w Koszalinie do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Koszalin 9 XII 1977 r., k. 117-119.

⁴⁹ Tamże, Informacja dot. dalszych komentarzy środowisk katolickich województwa n.t. spotkania I sekretarza KC PZPR E. Gierka z papieżem Pawła VI, Katowice 7 XII 1977 r., k. 122; tamże, Pismo Naczelnika Wydziału IV ppłk. Józefa Biela do Naczelnika Wydziału IV Departamentu IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Kraków 21 XII 1977 r., k. 47-48.

⁵⁰ Tamże.

⁵¹ Księża z diecezji opolskiej wyrażali nadzieję, że zaistniała przesłanka wprowadzenia nauki religii do szkoły. Tamże, Szyfrogram z Torunia z 11 I 1978 r., k. 15; tamże, Meldunek ppłk. J. Szybki naczelnika Wydziału IV w Krośnie do naczelnika Wydziału IV dep. IV MSW w Warszawie, Lublin 17 XII 1977 r., k. 65; tamże, Pismo ppłk. S. Rakowskiego Naczelnika Wydziału IV KW MO w Elblągu do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Elbląg 12 XII 1977 r., k. 102.

⁵² Tamże, Pismo mjr S. Sypioli z-cy naczelnika Wydziału IV w Rzeszowie do naczelnika Wydziału IV dep. IV MSW w Warszawie, Rzeszów 17 XII 1977 r., k. 69.

⁵³ Tamże, Szyfrogram z Torunia z 11 I 1978 r., k. 15; tamże, Pismo ppłk. L. Ciechalskiego Naczelnika Wydziału IV KW MO w Koszalinie do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Koszalin 9 XII 1977 r., k. 118.

dopuści do egzystencji instytucji reprezentującej światopogląd teistyczny⁵⁴. Duchowni byli przekonani, że władze i tak nie zrezygnują z ateizacji młodzieży, jedynie zmieniają formy i metody tej walki⁵⁵. Niektórzy, zwłaszcza starsi wiekiem skomentowali tę wizytę następująco: „(...) przeszło się od «polityki bicia» do «polityki głaskania», ale wszystko to ma na celu uspienie czujności Kościoła⁵⁶. Inni sądzili, że z tego mogą być gesty wzajemnych ustępstw, ale generalnie polityka państwa pozostanie bez zmian⁵⁷. Rektor WSD w Sandomierzu ks. Marian Zimałek, realistycznie oceniając tę wizytę, uważał, że komuniści nie zrezygnują z ideologii marksistowskiej i utworzenia społeczeństwa bezwyznaniowego, dlatego nie będzie zbyt dużych ustępstwa na rzecz Kościoła. Inny wykładowca tegoż WSD ks. Stanisław Legięć nie spodziewał się rewelacji, bo – jak stwierdził – przeżył już kilka prób normalizacji w 1950 i 1956 roku⁵⁸. Dla niektórych duchownych wizyta E. Gierka w Watykanie nie była jakimś szczególnym wydarzeniem, gdyż – jak uzasadniali – wszyscy przewodcy państw w czasie wizyty w Rzymie spotykają się także z papieżem⁵⁹.

W opinii duchownych z diecezji lubelskiej to spotkanie wynikało przede wszystkim z realistycznej oceny sytuacji wyznaniowej w Polsce przez przywódców władz partyjnych i państwowych, którzy zdali sobie sprawę z nikłych efektów działań przeciwko Kościołowi⁶⁰. Była duża powściągliwość co do oceny rezultatów tych rozmów, nie spodziewano się zmiany dotychczasowej polityki. Powściągliwie na jej temat wypowiadali się księża poznańscy⁶¹. W opinii części duchowieństwa władze komunistyczne próbowały szukać w duchowieństwie sojusznika w celu osłabienia niezadowolenia społeczeństwa z powodu trudności gospodarczych w kraju, dlatego E. Gierek podjął rozmowy z prymasem i Pawłem VI, licząc na to, że księża przestaną krytykować publicznie posunięcia partii rządzącej i złe

⁵⁴ Tamże, Wyciąg z doniesienia t.w. ps. „Tolek” na temat rozmów watykańskich, k. 17.

⁵⁵ Tamże, Informacja dot. dalszych komentarzy środowisk katolickich województwa n.t. spotkania I sekretarza KC PZPR E. Gierka z papieżem Pawłem VI, Katowice 7 XII 1977 r., k. 123.

⁵⁶ Tamże, Wyciąg z doniesienia t.w. ps. „Tolek” na temat rozmów watykańskich, k. 17.

⁵⁷ Ustępstwa władz nastąpiły w pewnym zakresie, jeśli chodzi o budownictwo sakralne. IPN 0639/210, Wyciąg z doniesienia t.w. ps. „Tolek” na temat rozmów watykańskich, k. 17.

⁵⁸ Tamże, Meldunek dotyczący komentarzy na temat normalizacji stosunków państwo–Kościół, Tarnobrzeg 5 I 1978 r., k. 21.

⁵⁹ Poza dwoma wyjątkami – A. Hitler i E. Ochab. IPN 0639/210, Pismo ppłk. J. Szybki Naczelnika Wydziału IV KW MO w Krośnie do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Krosno 13 XII 1977 r., k. 93; tamże, Meldunek sytuacyjny, Opole 16 XII 1977 r., k. 74; tamże, Pismo kpt. M. Malaka z-cy naczelnika Wydziału IV KW MO w Poznaniu do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Poznań 10 XII 1977 r., k. 107-108.

⁶⁰ Tamże, Meldunek ppłk. J. Szybki naczelnika Wydziału IV w Krośnie do naczelnika Wydziału IV dep. IV MSW w Warszawie, Lublin 17 XII 1977 r., k. 65.

⁶¹ Na przykład dla ks. Józefa Maciołka spotkanie to było zaskoczeniem i wydarzeniem interesującym, ale uważał, że w przyszłości może „narobić bigosu”. Tamże, Pismo kpt. M. Malaka z-cy naczelnika Wydziału IV KW MO w Poznaniu do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Poznań 10 XII 1977 r., k. 107-108; tamże, Pismo ppłk. E. Giery Naczelnika Wydziału IV KW MO w Poznaniu do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Poznań 13 XII 1977 r., k. 95.

zaopatrzenie w kraju⁶². W porozumienie nie wierzyli księża tarnowscy. Ich zdaniem „(...) tylko trudności gospodarcze zmuszą do tych rozmów, że komunistom nie można wierzyć. Trudności potrwają dłużej, potrzebny jest spokój, a od Kościoła wiele zależy”⁶³. Również księża z Końskowoli jako powód spotkania E. Gierka z papieżem wskazywali trudną sytuację gospodarczą kraju. W ich przekonaniu do zmiany sytuacji Kościoła w Polsce nie dojdzie, ponieważ Watykan i polski episkopat z prymasem na czele nie dopuszczą do całkowitego podporządkowania Kościoła na wzór innych krajów socjalistycznych, a E. Gierek nie zliberalizuje swojej polityki wobec Kościoła ze względu na zależność od ZSRR⁶⁴.

Temat tej wizyty nie był zbyt mocno omawiany wśród duchowieństwa w województwie krośnieńskim. Tak jak duchowni z innych stron Polski oni także oczekiwali na komunikat episkopatu w tej sprawie⁶⁵. Taki komunikat ukazał się 16 grudnia 1977 roku⁶⁶. Z doświadczenia wiedzieli, że były już porozumienia, ale praktyka była inna, stąd nie spodziewali się zmian w polityce komunistów wobec Kościoła. W ich opinii te rozmowy to tylko realizacja polityki, jaką polskim komunistom dyktował Kreml w kwestiach wyznaniowych, który za pośrednictwem Polski chciał stworzyć most do rozmów z Watykanem⁶⁷. Pogląd, aby poczekać na oficjalne stanowisko episkopatu, przeważał także w niektórych środowiskach zakonnych. Zakonnicy, analizując wizytę E. Gierka w Watykanie, nie liczyli na poprawę stosunków państwa z Kościołem, jednakże uważali, że wobec trudnej sytuacji ekonomicznej w kraju Kościół powinien pomóc narodowi w jej rozwiązaniu poprzez włączenie się w proces „konsolidacji społecznej” na rzecz realizacji zadań społeczno-gospodarczych⁶⁸. Zdaniem pallotynów z Poznania wizyta E. Gierka w Watykanie mogła zaważyć na jego dalszej karierze politycznej, gdyż w partii jest ich zdaniem silna opozycja antygierkowska, cechująca się silnym syndromem antyreligijnym⁶⁹.

⁶² Tamże.

⁶³ Tamże, Informacja opracowana na podstawie relacji tw. ps. „Y” z dn. 20 XII 1977 r., Rzeszów 21 XII 1977 r., k. 61.

⁶⁴ Tamże, Meldunek ppłk. J. Szybki naczelnika Wydziału IV w Krośnie do naczelnika Wydziału IV dep. IV MSW w Warszawie, Lublin 17 XII 1977 r., k. 66.

⁶⁵ Tamże, Meldunek dot. komentarzy na temat spotkania tow. E. Gierka z papieżem, Krosno 16 XII 1977 r., k. 72; tamże, Pismo ppłk. E. Giery Naczelnika Wydziału IV KW MO w Poznaniu do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Poznań 20 XII 1977 r., k. 63; tamże, Pismo ppłk. J. Kwila naczelnika Wydziału IV KW MO w Warszawie do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Warszawa 10 XII 1977 r., k. 109-110; tamże, Pismo ppłk. J. Szybki naczelnika Wydziału IV KW MO w Krośnie do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Krosno 9 XII 1977 r., k. 130; tamże, Informacje dot. opinii kleru województwa wrocławskiego, Wrocław 16 XII 1977 r., k. 70.

⁶⁶ *Komunikaty konferencji Episkopatu Polski 1945-2000*, opr. J. Żaryn, Poznań 2006, s. 191.

⁶⁷ Tamże, Meldunek dot. komentarzy na temat spotkania tow. E. Gierka z papieżem, Krosno 16 XII 1977 r., k. 72.

⁶⁸ Tamże, Szyfrogram mjr. M. Śliwy naczelnika wydziału IV KW MO w Przemysłu do naczelnika Wydziału IV departamentu IV MSW w Warszawie, Przemyśl 22 XII 1977 r., k. 43.

⁶⁹ Tamże, Pismo ppłk. E. Giery Naczelnika Wydziału IV KW MO w Poznaniu do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Poznań 20 XII 1977 r., k. 63.

Realistycznie wyniki tej wizyty oceniali także księża przemyscy. W ich przekonaniu nie dojdzie do podpisania konkordatu, ponieważ „(...) biskupi polscy nie są na tyle głupi, by dać się skompromitować w oczach opinii światowej”. Wiedzieli, że władze komunistyczne „(...) na zewnątrz wykazują zgodność w prowadzonym dialogu, lecz inaczej występują w polityce wewnętrznej, prowadząc podjazdową i skrytą walkę z religią”⁷⁰. Podobną opinię mieli nieliczni duchowni w województwie elbląskim. Ich zdaniem deklaracje wypowiedziane przez E. Gierka na spotkaniu z papieżem pozostaną martwą literą, gdyż był to tylko wybieg polityczny, obliczony na pogodzenie państwa z Kościołem w wyniku trudnej sytuacji ekonomiczno-społecznej w kraju⁷¹.

Z raportów funkcjonariuszy SB można wywnioskować, że ta wizyta spowodowała dużą polaryzację in plus ocen wypowiedzianych o niej przez duchowieństwo, określając E. Gierka jako męża stanu⁷². Wyłania się z nich także opinia o wzroście popularności I sekretarza wśród niektórych księży⁷³. Część duchowieństwa przyjęła informację o spotkaniu E. Gierka z papieżem z zadowoleniem oraz z nadzieją, że może dzięki temu wydarzeniu nastąpi unormowanie relacji państwa z Kościołem w Polsce⁷⁴. Ci księża uważali, że dobrze się dzieje, gdy „przywódca narodu spotyka się z głową Kościoła”. Naiwnie sądzili, że przyniesie to w przyszłości korzyści dla obu stron. Jednakże obawiali się, by to zbliżenie nie było tylko chwilowe, tak jak w 1956 roku⁷⁵. Spora grupa księży uważała, że wynik tego spotkania nie będzie odczuwalny od razu w zakresie normalizacji relacji państwa z Kościołem, gdyż jest to proces długotrwały i wymagający ustępstw z obu stron⁷⁶. Rozumieli, że E. Gierek musi się trzymać ogólnych zasad, którymi kieruje się socjalizm, i nie jest w stanie zasadniczo zmienić polityki wobec Kościoła⁷⁷. Niektórzy w oparciu o doniesienia prasowe wysuwali wnioski, że prymas S. Wyszyński chce pomóc E. Gierkowi w „(...) bardziej patriotycznym narodowym wychowaniu Polaków, aby tym samym uodpornić społeczeństwo na wpływy «rosyjskie»”⁷⁸. Młodszy księża z archidiecezji krakowskiej uznali za słuszne działania papieża Pawła VII⁷⁹.

⁷⁰ Tamże, Pismo ppłk. J. Szybki Naczelnika Wydziału IV KW MO w Krośnie do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Krosno 13 XII 1977 r., k. 92-93.

⁷¹ Tamże, Pismo ppłk. S. Rakowskiego Naczelnika Wydziału IV KW MO w Elblągu do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Elbląg 12 XII 1977 r., k. 101-102.

⁷² Tamże, Pismo ppłk. E. Giery Naczelnika Wydziału IV KW MO w Poznaniu do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Poznań 20 XII 1977 r., k. 63.

⁷³ Tamże, Doniesienie. Komentarze na temat wizyty I Sekretarza E. Gierka u papieża Pawła VI, Piotrków Trybunalski 5 I 1978 r. źródło t.w. ps. „Spartakus”, k. 19.

⁷⁴ Tamże, Informacja dot. opinii, komentarzy i wypowiedzi kleru katolickiego woj. sieradzkiego na temat I sekretarza KC PZPR w Watykanie, Sieradz 6 XII 1977 r., k. 112.

⁷⁵ Tamże, Meldunek dot. wypowiedzi i komentarzy kleru na temat spotkania tow. Gierka z papieżem, Krosno 10 XII 1977 r., k. 106.

⁷⁶ Tamże, Informacja dot. opinii, komentarzy i wypowiedzi kleru katolickiego woj. sieradzkiego na temat I sekretarza KC PZPR w Watykanie, Sieradz 6 XII 1977 r., k. 113.

⁷⁷ Tamże.

⁷⁸ Tamże.

⁷⁹ Tamże, Informacja dot. dalszych komentarzy środowisk katolickich województwa n.t. spotkania I sekretarza KC PZPR E. Gierka z papieżem Pawłem VI, Katowice 7 XII 1977 r., k. 122;

Pojawiały się też inne ciekawe opinie, np. oblata ks. Józefa Rucińskiego z Siedlec. Jego zdaniem ta wizyta dowodziła, że w końcu komuniści zaczynają kapitulować przed majestatem Boga, zaczynają klękać i szukać wsparcia dla swego programu. Dłuższy czas rozmowy E. Gierka z papieżem określił jako „nawrócenie na drogę prawdy”⁸⁰.

Nadzieję na ułożenie „poprawniejszych stosunków między państwem i Kościołem” po tej wizycie wyrażali księża z dekanatu koźmińskiego. Uważali, że E. Gierkowi zależało na łagodzeniu sytuacji ekonomicznej i napięć w społeczeństwie polskim, a Kościół ma też tu coś do powiedzenia. Zastanawiali się, czy L. Breżniew nie będzie miał pretensji do E. Gierka o takie działania⁸¹. Optymistyczne na temat tego spotkania były pierwsze komentarze duchowieństwa Dolnego Śląska. Oceniali politykę państwa pozytywnie, nadając wielką rangę temu wydarzeniu, spodziewając się szybkiej poprawy relacji między państwem a Kościołem⁸². Podobne wypowiedzi notowano również wśród księży z diecezji poznańskiej, np. ks. Stanisław Hedeszyński powiedział: „(...) dobrze się stało, iż nawiązany został dialog na tak wysokim szczeblu, Kościołowi nie może on zaszkodzić, a jedynie pomóc”⁸³. Księża kieleccy mówili „(...) o ukłonie Kościoła w stronę socjalizmu, który obecnie posiada więcej cech wspólnych z Kościołem niż z kapitalizmem”⁸⁴. Wielu z tej grupy podkreślało przedłużony czas rozmowy papieża z E. Gierkiem, gdyż tak długo nie rozmawiał on z żadnym z przywódców państw. Byli przekonani, że Kościół uzyska zgodę władz na transmisję mszy św. przez radio i telewizję⁸⁵. Zadowolone z faktu odbytych rozmów E. Gierka – Paweł VI – S. Wyszyński wyrażali również duchowni z diecezji sandomierskiej i przemyskiej. Pochwalali wysiłek zarówno prymasa, jak i E. Gierka w tej kwestii. Byli przekonani, że dzięki tym rozmowom Kościół w Polsce wiele zyska, gdyż władza państwowa pójdzie na ustępstwa wobec Kościoła⁸⁶. Uważali, że rząd szuka wyjścia z impasu,

tamże, Pismo Naczelnika Wydziału IV ppłk. Józefa Bieli do Naczelnika Wydziału IV Departamentu IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Kraków 21 XII 1977 r., k. 47-48.

⁸⁰ Tamże, Pismo ppłk. R. Durka Naczelnika Wydziału IV KW MO w Siedlcach do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Siedlce 28 XII 1977 r., k. 37.

⁸¹ Tamże, Notatka informacyjna kpt. Stefana Stępnia Naczelnika Wydziału IV KW MO w Kaliszu do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Kalisz 23 XII 1977 r., k. 41.

⁸² Tamże, Informacje dot. opinii kleru województwa wrocławskiego, Wrocław 16 XII 1977 r., k. 70.

⁸³ Tamże, Pismo ppłk. E. Giery Naczelnika Wydziału IV KW MO w Poznaniu do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Poznań 9 XII 1977 r., k. 124.

⁸⁴ Tamże, Pismo kpt. J. Pasek z-cy naczelnika Wydziału IV KW MO w Kielcach do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Kielce 9 XII 1977 r., k. 125.

⁸⁵ Tamże, Pismo ppłk. E. Giery naczelnika Wydziału IV w Poznaniu do naczelnika Wydziału IV dep. IV MSW w Warszawie, Poznań 16 XII 1977 r., k. 71.

⁸⁶ Niektórzy nawet sądzili, że w trakcie tej rozmowy poruszono sprawę ubezpieczenia duchownych, emerytur, katechizacji dzieci i młodzieży oraz dopuszczenia Kościoła do środków masowego przekazu. Tamże, Meldunek dot. komentarzy na temat spotkania tow. Gierka z papieżem i sytuacji w kurii przemyskiej, Krosno 14 XII 1977 r., k. 77.

w jakim się znalazł w wyniku trudności gospodarczych⁸⁷. Łudzili się, że w ramach dziesięcioletniej szkoły podstawowej religia będzie przedmiotem nadobowiązkowym. Uważali, że państwo powinno umożliwić Kościołowi dostęp do środków społecznego przekazu, by ludzie mieli możliwość wyboru światopoglądu. Liczyli też na objęcie powszechnym ubezpieczeniem społecznym duchownych, likwidację funduszu emerytalnego Caritas oraz uzyskiwanie przez księży paszportów. Podobnie jak księża warszawscy i zakonnicy spodziewali się nawiązania stosunków dyplomatycznych lub podpisania konkordatu⁸⁸. Zdawali sobie jednak sprawę, że komuniści tak szybko nie zrezygnują z antyreligijnej polityki, a podpisanie konkordatu może przynieść negatywne skutki dla Kościoła w PRL, gdyż on umożliwi władzy państwowej ingerowanie w każdą dziedzinę jego działalności⁸⁹. Liczyli jednak na złagodzenie polityki wyznaniowej i wyciszenie propagandy ateistycznej w Polsce⁹⁰. Jeszcze w styczniu 1978 roku dominowało wśród nich przekonanie, że ta wizyta doprowadzi do poprawy sytuacji Kościoła i duchowieństwa w Polsce, do uzyskania przez Kościół dostępu do radia i telewizji, do zwiększenia liczby wydawanych czasopism religijnych i pozwoleń na budownictwo sakralne, a także do uregulowania nauczania religii w szkole, zmiany stosunku władz państwowych do duszpasterstwa akademickiego, uznania Ruchu Światło-Życie, przywrócenia niektórych świąt kościelnych jako dni wolnych od pracy⁹¹. Działania podjęte przez E. Gierka w kwestii normalizacji stosunków państwa z Kościołem z zadowoleniem przyjęli niektórzy księża z województw: tarnobrzesckiego, siedleckiego, ciechanowskiego, koszańskiego, elbląskiego. Tę wizytę ocenili jako „wydarzenie bezprecedensowe w okresie powojennym historii Polski”. Zdaniem funkcjonariuszy SB z województwa tarnobrzesckiego, a także z innych województw komentarze

⁸⁷ Na to spotkanie patrzyli jak na zetknięcie się dwóch odmiennych ideologii. Tamże, Pismo mjr. S. Sypioła z-cy naczelnika Wydziału IV w Rzeszowie do naczelnika Wydziału IV dep. IV MSW w Warszawie, Rzeszów 17 XII 1977 r., k. 68-69.

⁸⁸ Księża warszawscy przypuszczali, że pierwszym nuncjuszem będzie abp Luigi Poggi. Tamże, Pismo ppłk. J. Kwila naczelnika Wydziału IV KW MO w Warszawie do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Warszawa 10 XII 1977 r., k. 109-110; tamże, Informacja dot. dalszych komentarzy środowisk katolickich województwa n.t. spotkania I sekretarza KC PZPR E. Gierka z papieżem Pawłem VI, Katowice 7 XII 1977 r., k. 121.

⁸⁹ Tamże, Meldunek dot. komentarzy i opinii w związku ze spotkaniem I-go sekretarza KC PZPR z prymasem Polski i papieżem Pawłem VI, Tarnobrzeg 15 XII 1977 r., k. 79-80; tamże, Meldunek por. Michała Padaszyńskiego z-cy naczelnika Wydziału IV KW MO w Tarnobrzegu do naczelnika Wydziału IV Departamentu IV MSW w Warszawie, Tarnobrzeg 21 XII 1977 r., k. 55; tamże, Meldunek dot. komentarzy na temat spotkania tow. Gierka z papieżem i sytuacji w kurii przemyskiej, Krosno 14 XII 1977 r., k. 77; tamże, Pismo mjr. S. Sypioła z-cy naczelnika Wydziału IV w Rzeszowie do naczelnika Wydziału IV dep. IV MSW w Warszawie, Rzeszów 17 XII 1977 r., k. 68-69; tamże, Meldunek dot. komentarzy i opinii w związku z wizytą I sekretarza KC PZPR w Watykanie, Tarnobrzeg 12 XII 1977 r., k. 104.

⁹⁰ Tamże, Meldunek dot. komentarzy i opinii w związku z wizytą I sekretarza KC PZPR w Watykanie, Tarnobrzeg 12 XII 1977 r., k. 103.

⁹¹ Tamże, Meldunek dotyczący komentarzy na temat normalizacji stosunków państwo-Kościół, Tarnobrzeg 5 I 1978 r., k. 20.

i opinie duchowieństwa dowodziły wzrostu autorytetu E. Gierka w tym środowisku⁹². Również duchowieństwo w województwie opolskim wiadomość o spotkaniu E. Gierka z papieżem Pawłem VI oraz E. Gierka z prymasem w Rzymie uznało za symbol dalszej poprawy relacji państwa z Kościołem w Polsce. Miało przy tym świadomość, że będzie to wymagało szeregu ustępstw tak ze strony władz komunistycznych, jak i Kościoła, dlatego list episkopatu odczytywany 4 grudnia tego roku w kościołach⁹³ uznało, podobnie jak księża z innych regionów Polski, za niepotrzebny (część księży celowo pomijała w czasie jego czytania z ambony tzw. drażliwe miejsca)⁹⁴. Byli też duchowni krytycznie oceniający postawę episkopatu, gdyż – jak notowała SB – „(...) z jednej strony obserwuje się atmosferę zrozumienia w kwestiach wyznaniowych dla ogólnego dobra narodu, a z drugiej strony władze kościelne wydają okólniki wrogie, atakujące program i założenia społeczno-polityczne w państwie, rozwój niektórych gałęzi kultury i oświaty”⁹⁵. Część księży chciała, aby prymas S. Wyszyński po tych rozmowach nawiązał bliższą współpracę z czynnikami państwowymi dla dobra całego narodu⁹⁶. Pozytywnie odnieśli się do tych rozmów również niektórzy duchowni z diecezji: lubelskiej, poznańskiej, przemyskiej, z ATK czy Papieskiego Wydziału Teologicznego w Poznaniu. Uznali je za duży postęp w normalizacji stosunków Polska–Watykan⁹⁷. Inni, omawiając tę wizytę, wskazywali, że była ona naturalną konsekwencją negocjacji i dotychczasowej polityki oraz rozmów prymasa z E. Gierkiem. Po tym

⁹² Tamże, Meldunek por. Michała Paduszyńskiego z-cy naczelnika Wydziału IV KW MO w Tarnobrzegu do naczelnika Wydziału IV Departamentu IV MSW w Warszawie, Tarnobrzeg 21 XII 1977 r., k. 55-57; tamże, Informacja dot. opinii, komentarzy i wypowiedzi kleru katolickiego woj. sieradzkiego na temat I sekretarza KC PZPR w Watykanie, Sieradz 6 XII 1977 r., k. 113; tamże, Pismo ppłk. R. Durka Naczelnika Wydziału IV KW MO w Siedlcach do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Siedlce 28 XII 1977 r., k. 36-37; tamże, Informacja nr 47/77 dot. wypowiedzi kleru odnośnie wizyty tow. E. Gierka w Watykanie, Mława 13 XII 1977 r., k. 82; tamże, Pismo ppłk. L. Ciechalskiego Naczelnika Wydziału IV KW MO w Koszalinie do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Koszalin 9 XII 1977 r., k. 118; tamże, Pismo ppłk. S. Rakowskiego Naczelnika Wydziału IV KW MO w Elblągu do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Elbląg 12 XII 1977 r., k. 101-102; tamże, Pismo ppłk. E. Giery Naczelnika Wydziału IV KW MO w Poznaniu do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Poznań 13 XII 1977 r., k. 95; tamże, Wyciąg z informacji od tw. „Wojciech” z dnia 10 XII 1977 r., k. 98-99.

⁹³ *List Episkopatu Polski o poszanowaniu ładu moralnego w życiu narodu*, s. 307-311.

⁹⁴ Tamże, Meldunek sytuacyjny, Opole 16 XII 1977 r., k. 73; tamże, Pismo ppłk. L. Ciechalskiego Naczelnika Wydziału IV KW MO w Koszalinie do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Koszalin 9 XII 1977 r., k. 118.

⁹⁵ Tamże, Informacja nr 47/77 dot. wypowiedzi kleru odnośnie wizyty tow. E. Gierka w Watykanie, Mława 13 XII 1977 r., k. 82.

⁹⁶ Tamże, Pismo ppłk. S. Rakowskiego Naczelnika Wydziału IV KW MO w Elblągu do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Elbląg 12 XII 1977 r., k. 101-102.

⁹⁷ Tamże, Wyciąg z notatki ze spotkania z tw. ps. „Marian”, Warszawa 14 XII 1977 r., k. 84; tamże, Pismo por. M. Paduszyńskiego z-cy naczelnika Wydziału IV KW MO w Tarnobrzegu do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Tarnobrzeg 9 XII 1977 r., k. 127; tamże, Pismo ppłk. E. Giery Naczelnika Wydziału IV KW MO w Poznaniu do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Poznań 13 XII 1977 r., k. 96.

spotkaniu liczyli na zawarcie porozumienia i na „uspokojenie narodu”⁹⁸. Księża warszawscy i krakowscy byli przekonani, że rozpoczęcie dialogu polskich komunistów z Kościołem było wcześniej uzgodnione z ZSRR, który rzekomo domagał się unormowania sytuacji wewnętrznej kraju z powodu obawy powstania w Polsce sytuacji wymagającej interwencji zbrojnej⁹⁹. Edwarda Gierka oceniali jako polityka liberalnego¹⁰⁰. Duchowieństwo stolicy uważało także, że od tego momentu zmieniła się rola PAX jako czynnika mediacyjnego między państwem a Kościołem i zmalały również szanse opozycji na wykorzystanie Kościoła w swoich celach. W ich opinii E. Gierek „(...) mądrym i niezwykle zręcznym posunięciem politycznym pozbawił opozycję możliwości oparcia na gruncie kościelnym. Opozycja może teraz tylko wytykać błędy”¹⁰¹.

Niejedyn duchowny ocenił tę wizytę jako sukces, ponieważ dwie strony zdobyły się na rozmowy w Watykanie, co zyskało przychylną opinię społeczną w kraju¹⁰². Zdaniem ks. Henryka Zganiacza wizyta E. Gierka w Watykanie „(...) stwarza możliwość do określenia aktualnej polityki Polski – realizacji socjalizmu o ludzkim obliczu”¹⁰³. Niektórzy duchowni, np. ks. Jerzy Pluta, ks. Ernest Werner, przyznawali rację władzom peerelowskim¹⁰⁴. Dla ks. Andrzeja Kosieradzkiego władze państwowe uczyniły wiele dla normalizacji stosunków z Kościołem, natomiast episkopat niewiele¹⁰⁵. Ksiądz Wojciech Kruk, będąc pod wrażeniem tej wizyty, dowodził, że episkopat zmienił swój stosunek do ustroju socjalistycznego i go zaakceptuje¹⁰⁶. W opinii księży „(...) nastąpiło przesunięcie z płaszczyzny konfrontacji i oporu do wzajemnych ustępstw i prób wyjścia z trwającego od lat

⁹⁸ Tamże, Pismo ppłk. E. Giery Naczelnika Wydziału IV KW MO w Poznaniu do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Poznań 13 XII 1977 r., k. 95; tamże, Wyciąg z informacji od tw. „Wojciech” z dnia 10 XII 1977 r., k. 98-99; tamże, Pismo ppłk. J. Szybki Naczelnika Wydziału IV KW MO w Krośnie do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Krosno 12 XII 1977 r., k. 100.

⁹⁹ Tamże, Pismo ppłk. J. Kwila naczelnika Wydziału IV KW MO w Warszawie do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Warszawa 10 XII 1977 r., k. 109; tamże, Informacja dot. komentarzy na temat wizyty I Sekretarza KC PZPR u papieża Pawła VI, Kraków 14 XII 1977 r., k. 88.

¹⁰⁰ Tamże, Pismo ppłk. J. Kwila naczelnika Wydziału IV KW MO w Warszawie do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Warszawa 10 XII 1977 r., k. 109.

¹⁰¹ Tamże, Szyfrogram ppłk. J. Kwila nac. Wydz. 4-go KSMO w Warszawie do Nacz. Wydz. 4-go dep. 4-go MSW, Warszawa 27 XII 1977 r., k. 38.

¹⁰² Tamże, Informacja dot. komentarzy na temat wizyty I Sekretarza KC PZPR u papieża Pawła VI, Kraków 14 XII 1977 r., k. 87.

¹⁰³ Tamże, Informacja dot. tradycyjnego spotkania reprezentantów środowisk twórczych w kurii katowickiej, Katowice 28 XII 1977 r., k. 33-34.

¹⁰⁴ IPN 0639/210, Informacja dot. dalszych komentarzy środowisk katolickich województwa n.t. spotkania I sekretarza KC PZPR E. Gierka z papieżem Pawłem VI, Katowice 7 XII 1977 r., k. 122.

¹⁰⁵ Tamże, Meldunek ppłk. J. Szybki naczelnika Wydziału IV w Krośnie do naczelnika Wydziału IV dep. IV MSW w Warszawie, Lublin 17 XII 1977 r., k. 65.

¹⁰⁶ Tamże, Pismo ppłk. S. Rakowskiego Naczelnika Wydziału IV KW MO w Elblągu do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Elbląg 12 XII 1977 r., k. 102.

impasu¹⁰⁷. Inni uważali, że dzięki tej wizycie władze będą się liczyć z duchowieństwem¹⁰⁸.

Księża z ciekawością śledzili informacje prasowe i telewizyjne na temat rozmów watykańskich¹⁰⁹. Po raz pierwszy – jak zauważono – polska telewizja pokazała Watykan bez złośliwych komentarzy¹¹⁰. W dyskusjach i komentarzach przewijała się również ocena treści przemówień obu rozmówców¹¹¹. Byli zadowoleni z wystąpienia I sekretarza KC PZPR¹¹². Odniesiono się również do jego konferencji prasowej, na której odpowiadał na pytania dziennikarzy. Komentowano jego wypowiedź na temat sytuacji Kościoła katolickiego w Polsce¹¹³. Część duchowieństwa gorzowskiego bardzo pozytywnie oceniała walory osobiste E. Gierka i deklarowała swe poparcie dla prowadzonej przez niego polityki¹¹⁴. Księża podkreślali zręczność dyplomatyczną I sekretarza¹¹⁵. Denerwował ich brak informacji na temat rezultatów rozmów dotyczących sytuacji Kościoła w Polsce¹¹⁶. Oczekiwali na zmianę polityki wyznaniowej państwa¹¹⁷.

Byli też tacy duchowni, którzy na tę wizytę patrzyli z perspektywy pogłębiających się trudności gospodarczych Polski i słabnącego przywództwa partyjnego I sekretarza KC PZPR. W ich opinii Gierek spotkał się z papieżem, aby „podreperować

¹⁰⁷ Tamże, Meldunek dot. komentarzy i opinii w związku z wizytą I sekretarza KC PZPR w Watykanie, Tarnobrzeg 12 XII 1977 r., k. 103.

¹⁰⁸ Tamże, Informacja dot. dalszych komentarzy środowisk katolickich województwa n.t. spotkania I sekretarza KCPZPR E. Gierka z papieżem Pawłem VI, Katowice 7 XII 1977 r., k. 123.

¹⁰⁹ Tamże, Pismo kpt. T. Bochara z-cy naczelnika Wydziału IV KW MO w Tarnowie do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Tarnów 9 XII 1977 r., k. 126.

¹¹⁰ Tamże, Meldunek dot. komentarzy i opinii w związku z wizytą I sekretarza KC PZPR w Watykanie, Tarnobrzeg 12 XII 1977 r., k. 103.

¹¹¹ Tamże, Informacja kpt. A. Banasiaka z-cy naczelnika Wydziału IV KW MO we Włocławku do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Włocławek 9 XII 1977 r., k. 115-116; tamże, Pismo ppłk. L. Ciechalskiego Naczelnika Wydziału IV KW MO w Koszalinie do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Koszalin 9 XII 1977 r., k. 118; tamże, Pismo ppłk. E. Giery Naczelnika Wydziału IV KW MO w Poznaniu do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Poznań 9 XII 1977 r., k. 124; tamże, Informacja dot. opinii, komentarzy i wypowiedzi kleru katolickiego woj. sieradzkiego na temat I sekretarza KC PZPR w Watykanie, Sieradz 6 XII 1977 r., k. 112.

¹¹² Tamże, Pismo ppłk. E. Giery Naczelnika Wydziału IV KW MO w Poznaniu do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Poznań 9 XII 1977 r., k. 124.

¹¹³ Tamże, Informacja dot. opinii, komentarzy i wypowiedzi kleru katolickiego woj. sieradzkiego na temat I sekretarza KC PZPR w Watykanie, Sieradz 6 XII 1977 r., k. 112; AAN, UdsW, 136/66, Informacja PAP o konferencji prasowej w Ambasadzie PRL w Rzymie 1 XII 1977 r., k. 8.

¹¹⁴ IPN 0639/210, Pismo ppłk. R. Prusińskiego naczelnika Wydziału IV KW MO w Gorzowie do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Gorzów 9 XII 1977 r., k. 129.

¹¹⁵ Tamże, Informacja dot. dalszych komentarzy środowisk katolickich województwa n.t. spotkania I sekretarza KC PZPR E. Gierka z papieżem Pawłem VI, Katowice 7 XII 1977 r., k. 121.

¹¹⁶ Tamże, Pismo kpt. T. Bochara z-cy naczelnika Wydziału IV KW MO w Tarnowie do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Tarnów 9 XII 1977 r., k. 126.

¹¹⁷ Tamże, Pismo kpt. M. Malaka z-cy naczelnika Wydziału IV KW MO w Poznaniu do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Poznań 10 XII 1977 r., k. 108.

swój nadwyreżony autorytet”, a „tym gestem chce przyciągnąć na swoją stronę katolików by czuć się pewniej”¹¹⁸. Pojawiały się głosy, że w rozmowie z papieżem Pawłem VI starał się on, by Watykan był żyrantem Polski w staraniach o pożyczki zagraniczne, a nawet z Watykanu¹¹⁹. Warszawscy księża byli przekonani, że Watykan udzieli Polsce pożyczki¹²⁰. W województwie koszalińskim niektórzy księża z mocnym przekonaniem rozpowiadali nieprawdziwą informację o uzyskaniu przez E. Gierka w Watykanie 200 mln dolarów pożyczki i zgodę na żyrowanie Polsce większej pożyczki w Szwajcarii¹²¹. Zdaniem ks. Remigiusza Sobańskiego z ATK w Warszawie Gierkowi chodziło o uznanie przez Watykan polskiej racji stanu i uzyskanie jego poparcia w stosunkach z innymi państwami, gdyż – jak sądził – Watykan ma związki z największymi potentatami finansowymi, a uregulowanie stosunków PRL z Watykanem umocni jej pozycję na arenie międzynarodowej¹²².

Środowiska katolików świeckich

Służba Bezpieczeństwa notowała także wśród katolików świeckich duże zainteresowanie tym wydarzeniem i pozytywne opinie o przemówieniach E. Gierka i papieża¹²³. Zauważono spore zaciekawienie wizytą I sekretarza w Watykanie wśród wiernych¹²⁴. Przeważały wśród nich opinie zadowolenia, że do niej doszło. Młodzież pytała księży o oficjalną opinię Kościoła na jej temat. Niektórzy wierni pytali, czy wizyta Gierka zmieni sytuację Kościoła w Polsce, np. w kwestii budownictwa sakralnego. Zdaniem tw. „Spartakus” panowało powszechne przekonanie, że ta wizyta przyniesie odprężenie w relacjach państwo–Kościół¹²⁵. SB uzyskała nawet informację, że kuria archidiecezji warszawskiej otrzymywała listy (najczęściej anonimowe) adresowane do prymasa, w których adresaci

¹¹⁸ Tamże, k. 107-108; tamże, Meldunek dot. komentarzy i opinii w związku z wizytą I sekretarza KC PZPR w Watykanie, Tarnobrzeg 12 XII 1977 r., k. 104.

¹¹⁹ Tamże, Szyfrogram mjr. M. Śliwy naczelnika wydziału IV KW MO w Przemyślu do naczelnika Wydziału IV departamentu IV MSW w Warszawie, Przemyśl 22 XII 1977 r., k. 43; tamże, Pismo kpt. M. Malaka z-cy naczelnika Wydziału IV KW MO w Poznaniu do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Poznań 10 XII 1977 r., k. 107-108; tamże, Pismo ppłk. J. Kwila naczelnika Wydziału IV KW MO w Warszawie do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Warszawa 10 XII 1977 r., k. 109-110; tamże, Pismo kpt. J. Paska z-cy naczelnika Wydziału IV KW MO w Kielcach do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Kielce 9 XII 1977 r., k. 125.

¹²⁰ Tamże, Pismo ppłk. J. Kwila naczelnika Wydziału IV KW MO w Warszawie do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Warszawa 10 XII 1977 r., k. 109-110.

¹²¹ Tamże, Pismo ppłk. L. Ciechalskiego Naczelnika Wydziału IV KW MO w Koszalinie do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Koszalin 9 XII 1977 r., k. 118.

¹²² Tamże, Informacja dot. dalszych komentarzy środowisk katolickich województwa n.t. spotkania I sekretarza KC PZPR E. Gierka z papieżem Pawłem VI, Katowice 7 XII 1977 r., k. 122.

¹²³ Tamże, Pismo ppłk. L. Ciechalskiego Naczelnika Wydziału IV KW MO w Koszalinie do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Koszalin 9 XII 1977 r., k. 118.

¹²⁴ Tamże, Meldunek dot. komentarzy i opinii w związku z wizytą I sekretarza KC PZPR w Watykanie, Tarnobrzeg 12 XII 1977 r., k. 103.

¹²⁵ Tamże, Doniesienie. Komentarze na temat wizyty I Sekretarza E. Gierka u papieża Pawła VI, Piotrków Trybunalski 5 I 1978 r. źródło t.w. ps. „Spartakus”, k. 19.

przekonywali, że rozmowy prymasa z E. Gierkiem czy E. Gierka z papieżem są tylko korzystne dla władz komunistycznych¹²⁶. Dla wielu dużym zaskoczeniem było poświęcenie wielu godzin w telewizji wizycie E. Gierka w Watykanie i przekonywaniu o odwilży w relacjach między państwem i Kościołem¹²⁷. Wśród katolików świeckich również były opinie, że Gierek wobec trudnej sytuacji gospodarczej, niezadowolenia społecznego i kłamliwej propagandy pojechał do Rzymu, aby podreperować swój autorytet. Zdaniem niektórych wizyta I sekretarza KC PZPR miała charakter polityczno-ekonomiczny, jak komentowano – pojechał po pieniądze. W kręgach inteligencji katolickiej pojawiły się nawet głosy, że papież wykupił polskie długi i Polska będzie je spłacać Watykanowi na korzystniejszych warunkach. Inni twierdzili, że E. Gierek „wychylił się poza ramy przekonsultowane z Moskwą”¹²⁸. Zwrócono uwagę, że jego rozmowa z papieżem w cztery oczy była długa i wykraczała mocno poza konwencje dyplomatyczne Watykanu¹²⁹. W środowiskach laikatu katolickiego Torunia krążyły opinie o wyasygnowaniu przez papieża Pawła VI dotacji w wysokości 30 mln dolarów na budowę 10 kościołów w Polsce¹³⁰. W Poznaniu zaś mówiono o darowiźnie Watykanu w wysokości jednego miliarda dolarów w zamian za ustępstwa w zakresie wydawania zezwoleń na budowę kościołów¹³¹. Wyrażano się pochlebnie o pobycie E. Gierka w Watykanie, komentowano jego ubiór, zachowanie i wypowiedzi, podkreślano jego wielką odwagę osobistą powołania się na przyjaźń ze ZSRR, porównywano do prezydenta Charles’a de Gaulle’a¹³². Niektórzy ocenili spotkanie Gierka z papieżem jako spowiedź I sekretarza KC PZPR¹³³. O jego wizycie w Watykanie oraz rozmowach z prymasem S. Wyszyńskim mówiono także na spotkaniach środowisk twórczych, np. w diecezji katowickiej 18 grudnia 1977 roku. W opinii tych gremiów z tego wydarzenia bardzo cieszyła się Komunistyczna Partia Włoch, która starała się ten fakt wykorzystać na swoją korzyść w rozgrywkach politycznych, zwłaszcza z osobami, które były przekonane, że komunizm nie toleruje religii. Uważali, że korzyści dla obozu socjalistycznego na arenie międzynarodowej są wymierne¹³⁴. Z uznaniem o działalności E. Gierka w kwestii unormowania spraw Kościoła

¹²⁶ Tamże, Pismo ppłk. J. Kwila naczelnika Wydziału IV KW MO w Warszawie do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Warszawa 10 XII 1977 r., k. 109-110.

¹²⁷ Tamże, Informacja dot. dalszych komentarzy środowisk katolickich województwa n.t. spotkania I sekretarza KC PZPR E. Gierka z papieżem Pawłem VI, Katowice 7 XII 1977 r., k. 121.

¹²⁸ Tamże, Doniesienie. Komentarze na temat wizyty I Sekretarza E. Gierka u papieża Pawła VI, Piotrków Trybunalski 5 I 1978 r. źródło t.w. ps. „Spartakus”, Łódź 4 I 1978 r., k. 19.

¹²⁹ Tamże, k. 18-19.

¹³⁰ Tamże, Szyfrogram z Torunia z 11 I 1978 r., k. 15.

¹³¹ Tamże, Pismo kpt. M. Malaka z-cy naczelnika Wydziału IV KW MO w Poznaniu do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Poznań 10 XII 1977 r., k. 108.

¹³² Tamże, Pismo kpt. M. Malaka z-cy naczelnika Wydziału IV KW MO w Poznaniu do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Poznań 10 XII 1977 r., k. 107-108; tamże, Pismo ppłk. L. Ciecchalskiego Naczelnika Wydziału IV KW MO w Koszalinie do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Koszalin 9 XII 1977 r., k. 119.

¹³³ Tamże, Szyfrogram z Torunia z 11 I 1978 r., k. 15.

¹³⁴ Tamże, Informacja dot. tradycyjnego spotkania reprezentantów środowisk twórczych w kurii katowickiej, Katowice 28 XII 1977 r., k. 33.

katolickiego w PRL wyrażały się lubelskie środowiska katolickie, a w wypowiedzi Pawła VI dostrzegały troskę papieża, by Polska była niezależna od ZSRR i była pomostem w porozumieniu Wschodu z Zachodem¹³⁵. Zasadniczo panowały dwie główne opinie, pierwsza, że ta wizyta to tylko dyplomatyczny manewr, a druga wyrażała nadzieję, że ona wiele zmieni¹³⁶.

W Stowarzyszeniu PAX opinie o tej wizycie były niejednolite, jedni byli zadowoleni z tego spotkania, uznając je za epokowe, i mieli nadzieję, że wpłynie ono na poprawę relacji państwa z Kościołem oraz przyczyni się do większej swobody religijnej w Polsce¹³⁷; inni byli przekonani, że nie dojdzie do żadnego porozumienia władz komunistycznych z Kościołem w Polsce¹³⁸. Członkowie PAX np. w Rzeszowie organizowali spotkania, na których omawiano spotkanie E. Gierka z papieżem¹³⁹. Katolicy z kręgu ChSS, „Tygodnika Powszechnego” uznali to spotkanie za sukces polskiej peerełowskiej taktyki i dyplomacji i oceniali je wysoko. W ich opinii władze PRL kierowały się pragnieniem uzyskania poparcia dla podejmowanych działań rozwiązania trudności gospodarczych i stonowania wewnętrznych nastrojów społecznych. Nie spodziewali się jednak poprawy sytuacji Kościoła w Polsce po tej wizycie. Krytycznie wypowiadali się o konferencji prasowej E. Gierka po rozmowie z papieżem. Ich zdaniem udzielał wykrętnych odpowiedzi. Polemicznie odnieśli się do jego wypowiedzi – „w Polsce nie ma konfliktu między państwem i Kościołem”, wskazując na liczne przykłady szykanowania ludzi wierzących w kraju¹⁴⁰. *Ars Christiana* nakręciła nawet film ze spotkania E. Gierka z papieżem Pawłem VI¹⁴¹. W przeciwieństwie do nich redakcja „Tygodnika Powszechnego” na temat wizyty E. Gierka w Watykanie opublikowała krótką notatkę na łamach tygodnika¹⁴².

¹³⁵ Tamże, Meldunek por. Michała Paduszyńskiego z-cy naczelnika Wydziału IV KW MO w Tarnobrzegu do naczelnika Wydziału IV Departamentu IV MSW w Warszawie, Tarnobrzeg 21 XII 1977 r., k. 56.

¹³⁶ Tamże, Doniesienie. Komentarze na temat wizyty I Sekretarza E. Gierka u papieża Pawła VI, Piotrków Trybunalski 5 I 1978 r. źródło t.w. ps. „Spartakus”, k. 19.

¹³⁷ Tamże, Meldunek ppłk. J. Szybki naczelnika Wydziału IV w Krośnie do naczelnika Wydziału IV dep. IV MSW w Warszawie, Lublin 17 XII 1977 r., k. 65; tamże, Pismo mjr. S. Sypioli z-cy naczelnika Wydziału IV w Rzeszowie do naczelnika Wydziału IV dep. IV MSW w Warszawie, Rzeszów 17 XII 1977 r., k. 68-69.

¹³⁸ Tamże, Informacja dot. opinii, komentarzy i wypowiedzi kleru katolickiego woj. sieradzkiego na temat I sekretarza KC PZPR w Watykanie, Sieradz 6 XII 1977 r., k. 113.

¹³⁹ Tamże, Pismo mjr. S. Sypioli z-cy naczelnika Wydziału IV w Rzeszowie do naczelnika Wydziału IV dep. IV MSW w Warszawie, Rzeszów 17 XII 1977 r., k. 68-69.

¹⁴⁰ Tamże, Informacja dot. komentarzy na temat wizyty I Sekretarza KC PZPR u papieża Pawła VI, Kraków 14 XII 1977 r., k. 87.

¹⁴¹ Tamże, Informacja opracowana na podstawie relacji tw. ps. „Y” z dn. 20 XII 1977 r., Rzeszów 21 XII 1977 r., k. 60.

¹⁴² Rodzi się pytanie – czy było to działanie cenzury czy celowe? AAN, UdsW, 136/66, „Tygodnik Powszechny” dokonuje skrótów, k. 15; „Tygodnik Powszechny” dokonuje skrótów, „Słowo Powszechne”, (1977) nr 275 (10-11 XII 1977 r.), s. 2; *Edward Gierek u Papieża Pawła VI*, „Tygodnik Powszechny”, 31(1977) nr 50, s. 1,7.

Bardzo krytycznie na temat spotkania prymasa z E. Gierkiem wypowiedział się w KIK Stefan Kisielewski, który stwierdził, że „(...) prymas spotyka się ostatnio z niepoważnymi ludźmi, godzi się na ustępstwa w stosunku do rządu i to wszystko jest wyrazem sklerozy prymasa”¹⁴³. Inni dostrzegali w tym wydarzeniu jedynie działania E. Gierka na rzecz pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego¹⁴⁴. Zdaniem osób związanych z opozycją demokratyczną wizyta E. Gierka u papieża to dowód na wygranie długoletniej batalii Kościoła w Polsce i kard. S. Wyszyńskiego, uwieńczonej sukcesem na miarę światową. Byli przekonani, że Kościół nie ustąpi i będzie nadal walczył o „(...) prawo przewodnictwa narodowi, a zwłaszcza młodzieży w celu odciążenia od organizacji ateistycznych”¹⁴⁵.

Spotkanie E. Gierka z papieżem wywołało wśród duchowieństwa i katolików świeckich liczne dyskusje i komentarze. Dzięki szeroko zakrojonym działaniom operacyjnym SB mamy dość dobry ogląd opinii duchowieństwa i laikatu na temat tej wizyty. Spotkanie E. Gierka z Pawłem VI odbiło się szerokim echem wśród duchowieństwa polskiego i środowisk katolików świeckich. Ogólnie oceniając, społeczna reakcja była pozytywna, komentarze na temat rozmów były przychylne. Niektórzy wierni sądzili nawet, że nastąpiła już nowa era w relacjach państwa z Kościołem. Wśród duchowieństwa choć sam fakt tego spotkania odebrano pozytywnie, to jednak co do jego skutków panowały różne opinie. Jedni oczekiwali zmian polityki państwa, np. w sprawie budownictwa sakralnego, transmisji nabożeństw przez radio i telewizję. Inni byli bardziej sceptyczni. Byli przekonani, że rozmowa papieża z I sekretarzem KC PZPR nic nie zmieni w kraju rządzonym przez komunistów.

REFERENCES / BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne

Instytut Pamięci Narodowej: 0639/210.

Archiwum Akt Nowych: Urząd do Spraw Wyznań 136/66.

Archiwum Instytutu Prymasowskiego Stefana Kardynała Wyszyńskiego.
Wyszyński Stefan, *Pro memoria, 1977 r.*, mps.

¹⁴³ IPN 0639/210, Pismo ppłk. J. Kwila naczelnika Wydziału IV KW MO w Warszawie do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Warszawa 10 XII 1977 r., k. 110.

¹⁴⁴ Tamże, Pismo ppłk. L. Ciechalskiego Naczelnika Wydziału IV KW MO w Koszalinie do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Koszalin 9 XII 1977 r., k. 119.

¹⁴⁵ Tamże, Pismo kpt. A. Fijał z-cy naczelnika Wydziału IV KW MO w Częstochowie do Naczelnika Wydziału IV Dep. IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Częstochowa 10 XII 1977 r., k. 105.

Źródła prasowe

„Słowo Powszechne”, 1977.

„Trybuna Ludu”, 1977.

„Tygodnik Powszechny”, 1977.

Opracowania

Casaroli Agostino, *Pamiętniki, męczeństwo cierpliwości. Stolica święta i kraje komunistyczne (1963-1989)*, Warszawa 2001.

Friszke Andrzej, *PRL wobec Kościoła. Akta Urzędu do Spraw Wyznań 1970-1978*, Warszawa 2010.

Kucharski Wojciech, *Audience polityków komunistycznej Polski u papieża w latach 1945-1978*, „Pamięć i Sprawiedliwość”, (2017) nr 29, s. 50-71.

Listy pasterskie prymasa Polski i episkopatu 1975-1981, Paryż 1988.

Sidor Kazimierz, *Wzgórze Watykańusa*, Warszawa 1981.

Stehle Hansjakob, *Tajna dyplomacja Watykanu*, Warszawa 1993.

Żaryn Jan, *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944-1989)*, Warszawa 2003.